

Герасимюк Павло Валерійович

к.е.н., докторант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

МИТНА ПОЛІТИКА ПОМІРНОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ ЯК ШЛЯХ ДО РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ТОВАРОВИРОБНИЦТВА

Класичними формами митної політики є ліберальна (повна відкритість внутрішнього ринку для іноземних товарів) та протекціоністська (обмеженість доступу іноземних товарів до внутрішнього ринку). Досвід застосування протекціонізму у сфері митної політики експорту насіння соняшнику в Україні продемонстрував його ефективність у цілях становлення самостійного промислового комплексу, націленого на переорієнтацію експорту з сировини на готову продукцію. Одночасно, враховуючи сучасні тенденції інтеграції національних економік у світову, існує міжнародна система обмежень можливості застосування протекціонізму, а саме – зобов'язання держав щодо забезпечення відкритості кордонів та вільної торгівлі товарами.

Внаслідок повної відсутності митної стратегії розвитку окремих галузей сільського господарства, промисловості України або не визначення в розроблених стратегіях критеріїв оцінки та конкретних ефектів в цільовій і суміжних з нею галузях господарства, ефективність розвитку національної економіки України залишається низькою. Заходи в рамках митної політики, що вживаються для стабілізації кризових явищ в галузях, носять здебільшого точковий або хаотичний характер. Тому виникає необхідність розробки універсальної системи критеріїв оцінки реалізації митної політики України в окремій галузі економіки, що затверджуватимуться на етапі її формування та будуть виконувати функцію цільового показника й індикатора розвитку.

Вищевказане кореспондується з твердженнями П. Пашка та І. Бережнюка щодо необхідності чіткого уявлення про напрями й майбутні показники економічного розвитку для досягнення динамічної рівноваги в умовах інтеграції національних економік [1, с. 106-107].

Погоджуємось з авторами щодо існування зворотного зв'язку між державою, світовим та національним ринками при реалізації митної політики, що зі свого боку сприяє коригуванню урядом такої політики [1, с. 109].

Наприклад, політика фритредерства в галузі торгівлі насінням соняшнику наприкінці 90-х років ХХ століття призвела до зміщення акценту з переробки на експорт сировини і це засвідчило державі факт того, що проста реалізація насіння соняшнику є вигіднішою для суб'єктів господарювання (сигнал від ринку до держави). Шляхом застосування високих ставок вивізного мита, тобто митної політики протекціонізму, держава здійснила заходи щодо підвищення накладних витрат підприємств-експортерів сировини та зменшення конкурентоспроможності українського соняшнику на світовому ринку (сигнал від держави світовому й вітчизняному ринкам). Скорочення експорту соняшнику та його надлишок у країні сприяли розвитку обробної

промисловості (сигнал національного ринку державі), а впродовж 10 років потому – Україна стала топ-експортером готової продукції, а саме – продуктів переробки соняшнику (сигнал світового ринку державі та національному ринку) та в подальшому знизила рівень захисних механізмів (сигнал держави світовому ринку).

Отже, держава встановлює правила гри (тарифні та нетарифні обмеження або пільги) для учасників національного ринку шляхом застосування митно-тарифної системи, тобто інструменту митної політики України, для захисту економіки. Враховуючи той факт, що обмеження свободи зовнішньоекономічної діяльності може призвести і до негативних наслідків у формі контрзаходів від іноземних партнерів або повного занепаду галузі економіки, держава реагує на зворотну реакцію даних ринків з метою адекватного коригування міри захисту ринку.

Погоджуємось з П. Пашком та І. Бережнюком щодо активного впливу інструментарію митної політики на наступні взаємопов'язані процеси [1, с. 111]:

- прискорення або стримування іноземної конкуренції;
- стимулювання або перешкоджання іноземному інвестуванню;
- підвищення або зниження рівня захисту вітчизняного виробника.

Відтак, ліберальна митна політика, як правило, передбачає прискорення іноземної конкуренції, стимулювання іноземного інвестування та зниження рівня захисту національного товаровиробника. Протекціонізм за своїми характеристиками є прямо протилежним. Варто зазначити, що дані типи митної політики в умовах глобалізації в класичному вигляді майже не зустрічаються. Вимоги наднаціональних об'єднань щодо спрощення міжнародної торгівлі одночасно з необхідністю захисту власного економічного суверенітету призвели до створення сучасної форми митної політики – помірною протекціонізму.

Іншими словами кожна країна при здійсненні кроків щодо захисту пріоритетних і стратегічних галузей економіки повинна мати резерв торговельно-політичних поступок для інших країн [1, с. 118]. Етапу реалізації захисної митної політики певної галузі має передувати проведення консультацій з іноземними партнерами щодо пошуку балансу між рівнем такого захисту й аналогічним з боку іншої країни. Головною ідеєю сучасного застосування митної політики в межах наддержавних об'єднань є забезпечення глобалізації виробничих процесів з одночасним збереженням збалансованого розвитку національних економік.

Вищезазначене корелює з результатами дослідження Бережнюка І.Г. щодо особливостей системи захисту національних інтересів зарубіжними країнами, а саме:

1. чітке акцентування пріоритетів економіки;
2. затвердження принципу взаємності в пільгах і поступках з іноземними партнерами;
3. можливість адміністративного регулювання експорту;

4. чітке формування процедур митного регулювання [2, с. 455].

Українська економіка на шляху інтеграції до європейської в загальних рисах отримала і взаємність у пільгах, й адміністративні можливості у виключних ситуаціях, і чітке формулювання процедур, що зафіксовано в положеннях Угоди про Асоціацію [3].

За результатами аналізу структури експорту та імпорту України можна стверджувати, що пріоритетним напрямом розвитку економіки залишається відмова від простого експорту сировини на користь її подальшій обробці та експорту готової продукції, що матиме більшу додану вартість.

Водночас погоджуємось із А. Мещеряковим та С. Сопотян щодо відсутності прямого зв'язку між інтеграцією країни до світового господарства та покращення її економічної ситуації [4]. Дійсно, економічне зростання можливо виключно за умови наявності ефективної стратегії розвитку національного господарства та оперативного реагування на зміни як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Як зазначають автори, головними проблемами, що підлягають вирішенню, є підвищення техніко-технологічного рівня економіки, а також забезпечення економіко-правового протекціонізму національних виробників, які повністю відповідають завданням протекціоністської митної політики держави, що вважаємо найбільш актуальною для сучасного стану розвитку української економіки.

Захисна митна політика у формі помірної протекціонізму, що має на меті переорієнтацію простого експорту сировини на експорт готової продукції, передбачатиме:

1. обмеження експорту сировини, що може бути перероблена в країні;
2. у разі відсутності виробничих потужностей для переробки, нарощуванню інвестицій для розвитку такої обробної промисловості;
3. обмеження імпорту продуктів переробки для прискорення розвитку обробного комплексу галузі;
4. сприяння експорту готової продукції.

Зазначені завдання відповідають виділенім П. Пашком національним економічним інтересам, що мають першочергове значення для України, а саме:

- нарощування експортного потенціалу;
- підтримка вітчизняних експортерів;
- захист національного ринку [5, с. 8].

Необхідність переорієнтації митної політики саме на помірний захист вітчизняних виробників підтверджується та дослідженням В. Сабадаш й А. Казбан щодо рівня відкритості українського ринку. Дослідження науковців свідчить, що українська економіка є більш відкритою для іноземних підприємств (за тарифною складовою – 37 місце у світі, за нетарифною – 29 місце), ніж іноземні економіки для доступу українських експортерів (за тарифною складовою – 49 місце, за нетарифною – 44 місце) [6, с. 127].

Тобто, дисбаланс у рівнях захисту українського та іноземних ринків призводить до послаблення позицій вітчизняних виробників як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а також до зростання імпортової

складової в товарообігу держави. Даний факт додатково підтверджує необхідність перегляду ліберальної митної політики на користь митної політики помірною протекціонізму.

Як зазначає П. Пашко, держава захищає свого виробника за рахунок використання тарифних та нетарифних обмежень в рамках митної політики [5, с. 9]. Водночас погоджуємось із І. Софіщенко та М. Руба, що надмірне зниження таких обмежень може призвести до перенасичення українського ринку імпортованими товарами та зменшення відповідного внутрішнього виробництва, а надмірне підвищення – до міжнародної ізоляції за рахунок використання контрзаходів іноземними партнерами [7, с. 168].

Одночасно зазначаємо про необхідність управління українським імпортом, як можливості регулювання конкуренції для вітчизняних виробників [8, с. 121]. Відсутність конкуренції є настільки ж негативною для розвитку українського виробника, як і її надмірний рівень. Виробництво продукції без конкурентної боротьби призведе до простої орієнтації на зниження вартості продукції за рахунок зниження якості, що призведе до неможливості виходу такої продукції на світові ринки, а також поступове витіснення її на внутрішньому ринку іноземною продукцією вищої якості, більша вартість якої вже не сприйматиметься критично з огляду на незадовільну якість вітчизняної. Програш позицій товару як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках призведе до повернення стану реалізації митної політики на висхідні позиції.

Митна політика повинна передбачати узгодження своїх завдань як з представниками національного господарства, так і з іноземними партнерами. Проведення взаємних консультацій на етапі планування митної політики конкретної галузі дозволить розробити гнучку політику, що дозволить уникнути як внутрішнього, так і міжнародного спротиву її реалізації.

Водночас вважаємо, що найменшого впливу на її формування повинні мати експортери сировини, яка на державному рівні переорієнтовується з експорту на переробку. Позиція держави стосовно правок проєкту митної політики галузі зі сторони іноземних партнерів також повинна передбачати непорушний мінімум національних вимог, тобто забезпечувати національний та державний економічний суверенітет [9, с. 219].

Список використаних джерел:

1. Пашко П. В. Митна політика та митна безпека України: монографія / за заг. ред. П. В. Пашка, І. Г. Бережнюка. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2013. 338 с. (Митна справа в Україні. Т. 24).
2. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. 543 с.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами– членами, з іншої від 21.03.2014 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984-011>. (дата звернення: 04.11.2022)

4. Мещеряков А. А., Сопотян С. В. Регуляторна політика як складова забезпечення економічної безпеки в Україні. *Вісник Академії митної служби України*. Сер. Економіка. 2011. № 1. С. 34–39.
5. Пашко П. В. Митна складова в системі економічної безпеки держави. *Регіональна економіка*. 2008. № 2. С. 7–12.
6. Сабадаш В. В., Казбан А. Ю. Орієнтири національної митної політики в умовах торгово–економічної інтеграції. *Mechanism of Economic Regulation*. 2014. № 2. С. 123–133.
7. Софіщенко І. Я., Руба М. О. Митна політика України в умовах розвитку відносин з Європейським Союзом. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Сер. Економічні науки. 2016. № 1. С. 165–171.
8. Стоянець Н. В. Митна політика в контексті євроінтеграційного вибору України. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Сер. Економіка і менеджмент. 2013. Вип. 12. С. 120–123.
9. Задихайло Д. В. Економічна політика держави в системі правового і законодавчого забезпечення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 214–221.